

41

ADV-N-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
DERDE TRIMESTER 2013

Dit is het eenenveertigste nummer van de *ADVN-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al zijn aspecten: het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten en publicaties, de huisvesting enz. De *ADVN-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN is een archief-, documentatie- en onderzoekscentrum. Vanuit een open maatschappelijke geest en gesteund op een wetenschappelijke methodologie, verzamelt, bewaart en beheert het ADVN het erfgoed over de Vlaamse beweging in haar brede historische en thematische context. Tot de brede context van dit veiliggestelde erfgoed behoren de nationale bewegingen als maatschappelijk-filosofisch verschijnsel, inbegrepen de thema's die daarmee zijn verbonden of ervan afgeleid zijn (zoals culturele identiteit, natievorming, migratieprocessen, nieuwe sociale bewegingen).

Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken. Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.

Bijdragen

Tom Cobbaert, Sophie Gyselinck,
Frank Seberechts, Andreas Stynen,
Frans-Jos Verdoodt, Rita Verelst & Pieter Jan Verstraete

Digitale beeldbewerking

Ann Van Gastel & Koen Van Keer

Fotografie

Peter Maes

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselinck

Administratie

Marleen Deridder

Druk

New Goff, Gent

Verantwoordelijke uitgever

Frans-Jos Verdoodt
Massemsessteenweg 321.A, 9230 Massemen

ADVN ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26
BE-2018 Antwerpen 1
[T] +32 [0]3-225 18 37
[F] +32 [0]3-226 64 05
[E] info@advn.be
[W] www.advn.be
bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB
bouw- en renovatiefonds: BE23 4198 0595 9991 | KREDBEBB

www.facebook.com/ADVNVzw

Met steun van de
Vlaamse overheid

De vrolijke tocht

*“De waarheid mishandelt de mens”, schreef de Oostenrijkse romancier Robert Musil (1880-1942) in zijn wereldberoemd geworden *De man zonder eigenschappen*. “Met de jaren krijg je daar jicht van, maar in je jeugd is het een leventje van jagen en zeilen.”¹ Niet iedereen eindigt zijn of haar zoeken naar de waarheid met de pijn van jichtaanvallen. Zoals evenmin iedereen een jeugd heeft gekend van jagen en zeilen, maar allicht wel een aantal fraaie momenten en een aantal deugdelijke herinneringen aan deugdelijke mensen.*

Geschiedenis kan daarom soms heimwee opwekken. Maar met spijt achter het verleden aanlopen staat gelijk met rennen achter de wind. Zo wil het althans een Russisch gezegde. En zoals de dichter Adriaan Roland Holst (1888-1976) het reeds stelde, wat de wind wil, zullen wij toch nooit weten.² Wat betekent dat het ongewisse van onze lotsbestemming ons hier en nu misschien geen *Vrolijke tocht* garandeert, zoals Cyriel Buysse (1859-1932) die in 1910 nog kon beleven tijdens zijn befaamde autotocht van 5 000 kilometers door Frankrijk.³

Maar bol van verlangens uitkijken naar de toekomst levert evenmin een verzekeringspolis voor het grote geluk. Lang wachten op tomlageluk of op een nieuw treinstation dat opengaat in uw buurt, dat moet nog kunnen. Maar sommigen kijken ietwat té ver vooruit. Er zijn er zelfs die verlangen naar de dag in 2022 waarop zij in een capsule naar de planeet Mars kunnen vertrekken. Zeven maanden onderweg zijn en, eenmaal daar aangekomen, de beschikking krijgen over een Rover waarmee men in negen jaar zevenendertig kilometers ver komt. Zelfs de excentrieke Nostradamus (1503-1566) had zich aan zo’n bizarre voorspelling qua mobiliteit van de mens niet willen wagen. Maar toch: *“Mille choses avancement, neuf cent quatre-vingt-dix-neuf reculent: c’est là le progres”,* schreef de Geneefse moralist en dichter Henri-Frédéric Amiel (1821-1881).⁴ Van 2022 af gaat de processie van Echternach dus niet meer uit in Luxemburg doch op Mars. En dat alles omdat de mens niet tevreden is met zijn bestaan. Voor die ontevredenheid dienen zich meestal slechts een paar echte uitwegen aan. Enerzijds kan men zijn hoed afnemen voor de mythe dat het verleden aangenamer was dan het heden ooit kan worden. Anderzijds kan men de knagende onrust voeden omdat de vooruitgang halt houdt in elke bocht van de weg, zoals een nukkig paard. De realisten onder ons houden zich natuurlijk recht bij de moeilijke spreidstand tussen beide inzichten, al wordt het steeds moeilijker om de onzichtbaarheid te doorbreken van de stromen

van geld en vernuft achter de nieuwe technologieën die ons leven bepalen. Wie met een fiets rijdt, beseft nog waar en hoe zo’n vehikel wordt gemaakt en hoe men dat opnieuw rijklaar kan krijgen als de spaken breken. Maar wie zich straks een iPad 5 aanschaft, zal vooral ijltje in de hand hebben, een virtueel lege ruimte weliswaar, waarin de mechanica exclusieve spitstechnologie wordt en waarin iedereen alles weet en dus niets meer weet.

Wir haben es nicht gewusst? Toch wel. De Britse Amerikaan Aldous Huxley (1894-1963) waarschuwde ons reeds meer dan tachtig jaar geleden, nl. in de eerste regels van zijn roman *Brave new world*: (...) *op een schild het devies van de Wereldstaat: GEMEENSCHAPPELIJKHEID, GELIJKVORMIGHEID, GELIJKMATIGHEID.*⁵

Ook wie in 2022 naar de planeet Mars vlucht, blijft behoren tot die wereldstaat. En daarenboven is er geen weg terug. Het wordt zoals in de ballade van Heer Halewijn: *“die daer gaen en keren niet.”*

FRANS-JOS VERDOODT | VOORZITTER VAN HET ADVN

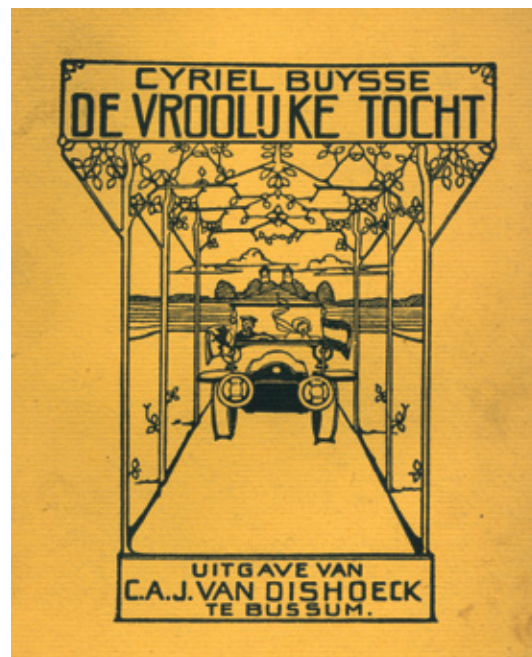
(1) R. Musil, *De man zonder eigenschappen*, Nederlandse vertaling van *Der Mann ohne Eigenschaften* (1930-1942-1952), 3 dln, Amsterdam, 2005, p. 1034.

(2) A.R. Holst, *Zwerversliefde*, in: *Voorbij de wegen*, 1920.

(3) Het reisverslag verscheen in 1911, onder dezelfde titel.

(4) H.-F. Amiel, *Fragments d’un journal intime*, s.l., 1873.

(5) A. Huxley, *Heerlijke nieuwe wereld*, Nederlandse vertaling van *Brave new world* (1932), Amsterdam, 1956, p. 5.

VLAAMSE LANDVERHUIZERS

Archieven en periodieken in het ADVN

Migratie is niet van het publieke forum weg te denken. Zowel in maatschappelijke debatten als in wetenschappelijk onderzoek wordt het fenomeen in tal van dimensies besproken. Met de opening van het Red Star Line Museum in Antwerpen in september 2013, een prachtig museum waaraan het ADVN overigens heeft bijgedragen, is het aannemelijk dat de belangstelling voor landgenoten die hun geboortestreek vaarwel zegden enkel nog zal toenemen. Trekken onze contreien tegenwoordig vooral mensen van elders aan, dan hoeven we immers minder dan een eeuw in de tijd terug te gaan voor het omgekeerde beeld, met meer uit- dan inwijkelingen. De stromen zijn dan wel veranderd, de motieven en omstandigheden zijn dat veel minder. Onderzoekers poneren zelfs dat het opzoeken van nieuwe middens een fundamenteel menselijke eigenschap is, met universele kenmerken en wetmatigheden. Lang werden die samengevat onder het motto *push and pull*, voor (economische) omstandigheden die mensen van hun woonplaats verdrijven en andere die hen elders aantrekken. Thans maken onderzoekers terecht kanttekeningen bij deze al te geautomatiseerde voorstelling. Ze presenteert landverhuizers namelijk als een monolitische, passieve groep, terwijl aan een beslissing tot migratie altijd een hele individuele (of familiale) afweging voorafgaat.

Sinds vele jaren heeft het ADVN bijzondere aandacht voor Vlaamse emigranten. De instelling heeft op dat vlak een pioniersrol vervuld. Processen als natievorming en noties als culturele identiteit laten

zich bij de verhuis naar nieuwe horizonten immers sterk voelen. Onze bibliotheek en documentatiemappen bieden onderzoekers heel wat aanknopingspunten, maar deze bijdrage heeft als doel de voornaamste archieven en periodieken uit onze collectie voor te stellen en te kaderen.

Bestemmingen

Dat de migratiekeuze in regel op een particuliere afweging volgt, betekent niet dat er geen patronen te ontwaren zijn. Zeker op het vlak van bestemmingen tekenden zich duidelijke tendensen af, met grote groepen Vlamingen die in bepaalde periodes in dezelfde richting trokken. Wat zeker aan dat collectieve karakter bijdroeg, was de zogeheten kettingmigratie: dikwijls volgden landverhuizers een traject waarop bekenden hen waren voorgegaan, hetgeen de onderneming minder hachelijk maakte en kon leiden tot lokale gemeenschappen die ver van huis in zekere mate werden heropgebouwd. Het ADVN bewaart interessant materiaal voor verschillende belangrijke migratiebewegingen vanaf 1800.

Een bestemming die tot recent veelal over het hoofd werd gezien, ondanks het kwantitatieve belang ervan, lag niet veraf maar had niettemin een grote impact op de betrokkenen: Wallonië en Noord-Frankrijk. Al in de eerste helft van de negentiende eeuw trokken kleine landbewerkers in de kalme wintermaanden naar de Waalse steenkoolbekkens, maar spoedig vonden ze ook hun weg naar de steenbakkerijen, chicorei-asten en bietenteelt in Noord-Frankrijk. Waar mogelijk, deed men aan pendelarbeid, maar niettemin woonden in 1880 zo'n half miljoen Belgen in

Maandelijks verscheen het krantje *De Vlaamse Stemme in Vrankryk* gericht aan de in Noord-Frankrijk verblijvende Vlamingen, oktober 1925. [ADVN, VY900000]

De Adriatic in de haven van Liverpool, 2 juni 1923. [ADVN, VPR1542]

De jaarlijkse samenkomst van de Belgisch-Amerikaanse verenigingen, Mishawaka (Indiana-VS), 15-16 juni 1940. [ADV N, VFD236]

Frankrijk. Die arbeidsmigratie was ook sterk ten tijde van de crisis in de jaren 1930, en viel eigenlijk pas met de economische heropleving van Vlaanderen rond 1960 stil. De Vlaamse migranten hadden met menig vooroordeel af te rekenen. Onder meer om bij elkaar steun te vinden, bouwden ze een verenigingsleven uit, terwijl ook organisaties als het Willemsfonds en Davidsfonds zich over de uitwijkelingen bekommerden. Hoewel die instanties het Vlaamse stambewustzijn almaar sterker benadrukten, koos de meerderheid van de Vlaamse migranten voor integratie in de Waalse of Franse samenleving. Deze migratiestroom wordt onder andere gedocumenteerd in het archief van de Waalse afdeling van de IJzerstichting (BE ADVN AC519) dat de werking en activiteiten van de vereniging belicht, en in het archief Guido Stevens (BE ADVN AC75) dat onder meer vragenlijsten aan Vlaamse mijnwerkers in de Waalse steenkoolbekkens bevat. Het archief Hektor de Bruyne (BE ADVN AC111) bevat verslagen uit Frankrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog.

In omvang beperkter, maar toch opvallender, is de emigratie naar Noord-Amerika. Deze uitstroom was deel van een massale migratiegolf die zich rond 1840 vanuit Europa op gang trok en ongeveer een eeuw lang aanhield. Naar schatting meer dan tweehonderdduizend Belgen maakten de oversteek naar de Verenigde Staten of Canada. Zeker in delen van Oost- en West-Vlaanderen waren de vertrekkers met velen – niet toevallig was het daar dat eerst het einde van de thuisnijverheid door de geïndustrialiseerde textielindustrie en nadien de voedselcrisis van de jaren 1840 genadeloos toesloegen. Het waren evenwel niet de armsten die andere oorden opzochten, aangezien de overzeese reis een kostelijke zaak was. In het laatste

kwart van de negentiende eeuw vereenvoudigde deze onderneming echter, dankzij de aflossing van zeilschepen door snellere stoomboten. Met agenten die ook in kleine dorpen ronselden en grote rederijen als de Red Star Line (Antwerpen) nam de emigratie een hoge vlucht. Bovendien bood de explosieve groei van de Amerikaanse industrie ook almaar meer mogelijkheden aan ongeschoolde arbeiders. Steden als Moline (Illinois) of Detroit (Michigan) werden de bestemming van vele duizenden Vlaamse mannen (en vrouwen). Sommigen keerden na enkele jaren terug, anderen lieten hun familie overkomen. De Amerikaanse en Canadese overheid waren opgezet met deze nieuwkomers, maar bij sociale onrust kon de etnische achtergrond van Belgen toch in hun nadeel spelen. Mede uit bezorgdheid om de dominante Angelsaksische cultuur werd in 1924 de Europese immigratie uiteindelijk aan banden gelegd, met strikte jaarquota. Zonder zich van *mainstream society* af te zonderen, hadden de Vlaamse Amerikanen ook een eigen gemeenschapsleven, waar ze toneel, muziek en sport konden beleven als in het thuisland. Hoewel enkele generaties later het Nederlands nagenoeg in onbruik is geraakt, verwijzen onder meer een infrastructuur voor *rolle bolle* (of krulbollen) en plaatsnamen als Ghent (Minnesota) naar de Vlaamse aanwezigheid.

Onder meer dankzij prospectiereizen doorheen de Verenigde Staten heeft het ADVN een aanzienlijke collectie over de Noord-Amerikaanse migratie opgebouwd, zowel over fabrieksarbeiders in de VS als over tabaksplukkers in Canada. Het omvangrijke fonds Vlamingen in Noord-Amerika (BE ADVN AC530) bevat een brede waaier aan materiaal, van dagboeken en briefwisseling over familieverhalen en

De stad Ghent (Minnesota-VS) waar krulbollen of *rolle bolle* behoort tot één van de nationale sporten, 2004. [ADVN, VFA8225]

genealogische gegevens tot overheidsdocumenten en propagandafolders. Gedetailleerd is het archief Theophiel Caudron (BE ADVN AC595): de Hofstadenaar was meer dan een halve eeuw actief als missionaris in Oklahoma, waar hij vijf kerken en twee scholen oprichtte. Van een andere orde waren de bezigheden van Joris Van Gheluwe: zijn archief (BE ADVN AC685) documenteert hoe hij zich tot directeur bij brouwerij Molson in het Canadese Montreal opwerkte. Informatie over de Vlaamse gemeenschap in de Verenigde Staten tijdens de Eerste Wereldoorlog blijkt overvloedig uit de briefwisseling tussen Albrecht Pil en Marie van Gastel (BE ADVN AC70): de echtelieden schreven over de zoektocht naar sympathie en steun voor België die Marie aan de overzijde van de oceaan ondernam. Contacten tussen beide zijden van de oceaan blijken ook uit het archief Stanislas Van Houtryve (BE ADVN AC695), met daarin documenten over het Sint-Raphaelsgenootschap en verenigingsblad *De Klok van Overzee*, katholieke initiatieven voor (West-)Vlamingen die naar Amerika trokken.

In dezelfde periode als de uitwijking naar Noord-Amerika was ook een andere bestemming populair, zij het deels om andere redenen: Belgisch Kongo. Het koloniale regime was niet vrij van inherente spanningen, uit het moederland meegenomen. Het duurde tot de jaren 1940 vooraleer de *de facto* eentaligheid in het bestuur aan de kaak werd gesteld en ook een Vlaams cultureel leven tot ontwikkeling kwam. Met de onaf-

Theophiel Caudron, Henryetta (Oklahoma-VS), s.d. [ADVN, VFE73/6]

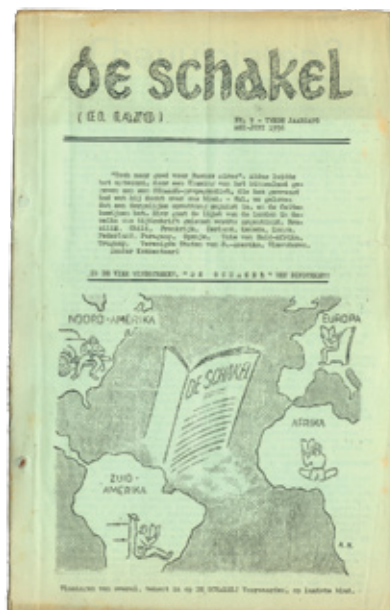
hankelijkheid van Zaïre in 1960 verdween de kwestie echter meteen van de agenda, en de decennia nadien keerden de meeste landgenoten terug. De ADVN-archieven rond het koloniale verleden zijn beperkt in aantal, maar niettemin waardevol. Vooral gaat het dan om het archief Arthur Verthé (BE ADVN AC565) met daarin onder meer stukken over Vlamingen en hun verenigingen in Belgisch Kongo in de jaren 1950. De collectie ADVN werpt licht op de taaltoestanden in de kolonie in dezelfde periode. Het archief Jozef Bittremieux (BE ADVN AC703) bevat documenten over de missionarisjaren van Leo Bittremieux en diens studie van de Mayombe. Dat er ook stimulanzen waren om Vlamingen naar andere Afrikaanse bestemmingen te laten uitwijken, blijkt uit het archief Dietsland Zuid-Afrika (BE ADVN AC687), dat tevens dossiers over de redactie van dit gelijknamige, vooral cultureel georiënteerde tijdschrift (VY731) bevat.

In het archief van Jozef Bittremieux bevindt zich o.m. de rijke briefwisseling met zijn broer Leo Bittremieux, missionaris in Belgisch Kongo, 1915. [ADVN, D11944(3/3)]

Een laatste belangrijke bestemming uit de vorige eeuw, de in tijd beperkte vluchtelingenstromen tijdens beide wereldoorlogen buiten beschouwing gelaten, was Zuid-Amerika. Reeds tijdens het bewind van de Spaanse koning Filips II en diens opvolgers was er sprake van Vlaamse aanwezigheid in dat werelddeel. Vlaanderen leverde soldaten en zeelui, maar ook ambtenaren, missionarissen als Pedro de Gante, handelaars, kunstenaars en ambachtslieden. In de negentiende eeuw raakten Vlamingen betrokken bij enkele koloniale experimenten, die evenwel jammerlijk mislukten: de concessie van Santo Tomás de Castilla in Guatemala (1843-1854) en het Tweede Mexicaanse Keizerrijk (1864-1867). Het is echter vooral in de twintigste eeuw

dat er meer Vlamingen, om diverse redenen, naar Zuid-Amerika trokken. August Borms is een van de bekendste: hij verbleef vanaf 1903 enkele jaren in Peru als lid van een Belgische commissie belast met de verbetering van het lokale onderwijs. In Argentinië bouwde Jules Steverlynck vanaf 1924 een agrarisch-industrieel bedrijvencomplex op, met daarnaast nederzettingen (Villa Flandria Norte en Villa Flandria Sur) met scholen, kerken en een uitgebreid sociocultureel leven. Na de Tweede Wereldoorlog groeide Zuid-Amerika uit tot een voornaam toevluchtsoord voor gevluchte nationaalsocialisten en gewezen collaborateurs van allerlei nationaliteiten. Daarbij hoorden ook enkele honderden Vlamingen. Zij kwamen vooral terecht in Argentinië en in Paraguay, maar ook in Chili, in Uruguay en in het Portugeessprekende Brazilië. Behalve van een migratie om politieke redenen, was er ook sprake van economische migratie: Argentinië lokte geschoolde arbeiders en technici, in Paraguay richtten Vlamingen allerlei landbouwbedrijven op. Vlaamse vissers waagden dan weer de oversteek om aan de Argentijnse kust een nieuw leven op te bouwen. Nazaten van deze migranten leven nog steeds in Zuid-Amerika en zijn er volledig geïntegreerd in de lokale gemeenschappen of vormen er zelf een zekere gemeenschap. Vanaf de jaren 1970 trokken idealistische jongeren naar verschillende Zuid-Amerikaanse landen om er aan ontwikkelingshulp te doen. Sommigen, zoals Serge Berten in Guatemala, sloten zich aan bij linkse basisgemeenschappen en bij verzetsbewegingen tegen de militaire regimes. Het ADVN beschikt over heel wat informatie over de migratie naar Zuid-Amerika. We vermelden hier onder meer de collectie ADVN, het archief Walter Deconinck (BE ADVN AC83), het archief Frans-Jos Verdoodt (BE ADVN AC100), het fonds Repressie (BE ADVN AC422), het fonds Vlamingen in Zuid-Amerika (BE ADVN AC487) en het archief Leo Poppe (BE ADVN AC741 – in verwerking).

Onder leiding van Leo Poppe verscheen *De Schakel* van 1955 tot 1995. Wat begon als een gestencilblad groeide uit tot een tweetalig (Nederlands-Spaans) magazine met correspondenten uit Zuid-Amerika en de VS, 1956. [ADVN, VY1452]

Migrantenpers

Bij de uitbouw van een nieuwe gemeenschap hoort vaak de oprichting van een krant of tijdschrift, en dat was bij Vlaamse emigranten niet anders. De pers fungeerde als spreekbuis van en informatiekanaal voor de uitgeweken groep, maar was niet zelden ook een commerciële onderneming, met tal van advertenties. Het ADVN beschikt over een rijke verzameling periodieke titels van deze aard. Voor de Vlaamse migratie naar Wallonië bevat de collectie diverse nummers van het VNV-blad *Ons Vaderland*. *Orgaan voor de Vlamingen in Walenland* (1941-1944) (VY900452). Nagenoeg volledig is *Band. Maandblad voor en van de Vlamingen en Nederlanders in Wallonië* (1958-1991) (VY900008), het tijdschrift van de vereniging Band. Die wilde alle Vlamingen in Franstalig België bereiken en ijverde, met beperkt succes, voor een betere positie van het Nederlands aldaar. Zowel het tijdschrift als de organisatie, beide gecontesteerd, deemsterden in de jaren 1990 weg. Met de ontbinding van Band in 2008 hield ook *Bandnieuws* (1992-2007) (VY2100) er definitief mee op.

Verschillende Vlaamse verenigingen in Belgisch Kongo hadden hun eigen blad. Van de Vlaamse Vriendenkring der Oostprovincie bewaart het ADVN enkele nummers van *Ons Blad* (1955-1959) (VY1603), maar ook meer recente activiteiten zoals van de Vlaamse Vriendenkring van Kinshasa met de *VVK-Koerier* (1988-1991) (VY604) zijn gedocumenteerd. De belangrijkste en meest uitgebreid bewaarde tijdschriften zijn echter

De politieke partij het Vlaams Nationaal Verbond gaf tijdens de Tweede Wereldoorlog een krant uit voor Vlaamse (seizoen)arbeiders in Wallonië. *Ons Vaderland* hechtte veel belang aan de Vlaamse identiteit, 1941. [ADVN, VY900452]

Zuiderkruis. Tijdschrift voor Vlaams-Afrikaanse letterkunde (1956-1959) (VY1369) en *Band. Algemeen tijdschrift. Vlaams-Afrikaanse post* (1942-1960) (VY679), die in 1960 samengingen onder de titel *Band en Zuiderkruis* (1960-1963) (VY1369).

Het merendeel van de naoorlogse Vlaamse gemeenschap in Zuid-Amerika groepeerde zich in 1955 rond het tijdschrift *De Schakel - El Lazo* (VY1452), samengesteld en verspreid door Leo Poppe, die zelf uit de collaboratie kwam. Het blad verdedigde onder meer het rechtse Vlaams-nationalisme van tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Ondanks de contacten met en de steun vanuit Vlaanderen groeide het tijdschrift onvermijdelijk weg van de Vlaamse en Belgische actualiteit. In 1995 hield het op te bestaan. In Argentinië verschenen nadien nog enkele afleveringen van het tweetalige *Wij Ook - Nosotros Tambien* (1996-2000) (VY1839). Met *Lambik. Een tijdschrift voor Argentijnse Belgen* (2011-heden) (SPE) bezit het ADVN ook een actueel tijdschrift uit deze migrantengemeenschap.

Van de Noord-Amerikaanse migratie beschikt het ADVN over losse nummers van onder meer *Bij ons Volk in Amerika* (1932-1933) (SPE) en de *Gazette van Moline* (1930) (VY900000). Dat geldt ook voor vroege jaargangen van de *Gazette van Detroit* (1922 en 1929) (VY900307) waarover nummer 36 van de *ADVN-Mededelingen* al uitvoerig berichtte; jaargangen vanaf de jaren 1960 zijn uitgebreider en dikwijls zelfs volledig.

Verenigingsarchieven

Het ADVN bewaart enkele belangrijke archieven van verenigingen die nauw met landverhuizers begaan waren. Uit de Noord-Amerikaanse migratie is er het archief van de Flemish American Club of Southern California (BE ADVN AC732), maar vooral dat van de Belgo-Canadian Association (BE ADVN AC805). Deze Association werd in 1948 opgericht door een groep Belgische oorlogsbruiden, onder wie Yvonne Kennedy. De vereniging stelde tot doel een ontmoetingsplaats te bieden voor nieuw aangekomen oorlogsbruiden, hun Canadese echtgenoten en recente Belgische inwijkelingen. De leden (zowel Nederlands- als Franstalig) namen deel aan sociale activiteiten zoals een maandelijks dans, een zomerpicknick en een kerstfeest voor kinderen. Aanvankelijk kende de vereniging een vrij laag ledenaantal (tussen de vijftig tot honderd leden); in de jaren 1970 groeide echter de belangstelling voor de club. De naoorlogse immigranten hadden minder gezinstaken nu hun kinderen de volwassen leeftijd bereikten. Ze hadden meer tijd voor het bijwonen van vergaderingen en sociale evenementen en waren geïnteresseerd in activiteiten ter behoud en het uitdragen van hun cultureel erfgoed. De Belgo-Canadian Association evolueerde naar een socioculturele club die aan grote culturele manifestaties deelnam. Zo participeerde de vereniging aan het Harbourfront festival en nam ze vanaf 1969 jaarlijks deel aan het multiculturele festival 'Caravan' in Toronto. Naast volksdansen en allerlei randactiviteiten verzorgde de vereniging er een infostand waar de Belgische tradities, folklore, cultureel erfgoed en de eigen gastronomische gerechten werden voorgesteld. Bovendien werden een volksdansgroep, een wielrenners- en boogschuttersclub gevormd. Vanaf half de jaren 1990 ging het bergaf met de Association. Yvonne Kennedy overleed in 2007, waarna de vereniging in juli 2008 werd opgedoekt. Nog datzelfde jaar werd het archief overgemaakt aan het ADVN.

Behalve bestemmings specifieke organisaties waren er ook initiatieven om de belangen van alle uitgeweken Vlamingen te behartigen. Tot aan de Tweede Wereldoorlog was het vooral het Algemeen-Nederlands Verbond – zie *ADVN-Mededelingen*, nr. 38 voor het rijke archief (BE ADVN AC107) – dat het voortouw nam om contacten met het 'vaderland' te stimuleren en migratie te begeleiden. Na de oorlog stond de ANV-werkgroep 'De Nederlanden in de Wereld' hiervoor in, maar belangrijker was de bijdrage aan de Vlaamse emigratie van stichting Vlamingen in

Arthur Verthé en Pol Rock in de parochie Sint-Anna, Leopoldstad (Belgisch Kongo), ca. 1955. [ADVN, VFE103/1]

de Wereld (ViW). De oprichting in 1963, toen nog als Belgen in de Wereld (BiW), gebeurde onder impuls van Arthur Verthé. Scheutist Verthé (*1926) werkte als leraar en kapelaan in Leopoldstad en was één van de draaischijven van het Vlaamse verenigingsleven daar. Hij publiceerde geregeld in *Band* en stond in 1955 mee aan de wieg van *Zuiderkruis*. Na de Zaïrese onafhankelijkheid nam Verthé, samen met leden van de Vlaamse Vriendenkring uit Leopoldstad en de (intussen verenigde) redactie van *Band en Zuiderkruis*, het initiatief om oud-kolonialen op te vangen en te helpen bij hun herintegratie in België. Al snel verruimde Verthé de oriëntatie tot de behartiging van sociale en culturele belangen van alle Vlaamse emigranten en de bevordering van Nederlandse cultuur in brede zin. Na een colloquium *Vlamingen over de Wereld* (19 december 1961) vertrokken Verthé en Marcel Vertommen naar het Afrikaanse en Amerikaanse continent om er de Belgische aanwezigheid te inventariseren. Die prospectie resulteerde in de oprichting van de vereniging Belgen in de Wereld op 9 mei 1963. Baron Yves De Brouwer werd de eerste voorzitter, Verthé werd secretaris-generaal, later afgevaardigd-beheerder, en had tot 1984 de dagelijkse leiding in handen. *Ambassadeur* (VY1370) werd einde 1963 voorgesteld als verenigingstijdschrift. Ondanks de naam bleef BiW vooral een Vlaams initiatief, met geregeld kritiek van de Franstalige pers en de, overwegend Franstalige, Belgische diplomatie als gevolg. Na de oprichting van zusterorganisatie Belges dans le Monde (BdM) in 1967 lag de weg open voor de naamsverandering naar Vlamingen in de Wereld, in 1976 een feit. Het tijdschrift *Ambassadeur* was ondertussen al vervangen door *BIW-Nieuws* (VY592), later *VIW-Nieuws* (VY192). Een internationaal secretariaat in Brussel en een netwerk van vertegenwoordigers verspreid over vijf continenten verzekerden de werking. Om haar voortbestaan te garanderen, werd ViW in 1992 omgevormd van vzw tot een instelling van openbaar nut. Ondertussen zette de organisatie, naast dienstverlening en netwerking, ook steeds meer in op de ontwikkeling van het Vlaamse imago in het buitenland. Verder stond ze aan de wieg van onder meer de ngo Vlamingen in de Wereld-Ontwikkelingssamenwerking (VIWOS) en de Vlaamse Culturele Koepel (VCK).

Het historisch archief van ViW wordt in het ADVN bewaard (BE ADVN AC357). Over de jaren 1960 tot de jaren 2000 omvat dit briefwisseling en administratie van het algemeen secretariaat, organisatorische documenten, financiële stukken en dossiers over het tijdschrift, het sociaal centrum, het wereldcentrum en contacten met andere instanties, waaronder de Franstalige zusterorganisatie. Het archief bevat

Arthur Verthé in zijn werkkamer, Leopoldstad (Belgisch Kongo), ca. 1955. [ADV, VFE103/2]

ook een uitgebreide fotocollectie. Het archief van Arthur Verthé (BE ADVN AC565) omvat eveneens talrijke foto's van BiW/ViW-activiteiten en prospectiereizen. Verder bevat Verthés persoonsarchief dossiers over BiW/ViW, VIWOS en de werkgroep De Nederlanden in de Wereld van het Algemeen-Nederlands Verbond (ANV). [Tc, fs, as & rv]

Bronnen bij deze bijdrage: J. Lucassen, L. Lucassen & P. Manning (eds.), *Migration history in world history. Multidisciplinary approaches*, Leiden-Boston, 2010; A. Morelli, *Belgische emigranten. Oorlogsvluchtelingen, economische migranten en politieke vluchtelingen uit onze streken van de 16de eeuw tot vandaag*, Berchem, 1999; I. Goddeeris & R. Hermans (red.), *Vlaamse migranten in Wallonië*, Leuven, 2011; S. Vanden Borre, *Vreemden op vertrouwd terrein. Het sociaal-culturele leven en de integratie van Belgische migranten in het Noorden van Frankrijk (1850-1914)*, Leuven, 2012; B. Ceuppens, *Congo made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op blank en zwart in Belgisch Congo*, Gent, 2003; F. Seberechts & F.-J. Verdoodt, *Leven in twee werelden. Belgische collaborateurs en de diaspora na de Tweede Wereldoorlog*, Leuven, 2009; M. Goovaerts, *25 jaar Vlamingen in de Wereld 1963-1988*, Brussel, 1988.

Naar aanleiding van de opening van het nieuwe museum aan de Rijnkaai in Antwerpen, verscheen onder redactie van Bram Beelaert de publicatie *Red Star Line Antwerpen* (Davidsfonds, 2013).

Het ADVN bereidt momenteel een publicatie en tentoonstelling over de transatlantische migratie vanuit het Meetjesland voor. Bent u in het bezit van materiaal zoals foto's, briefwisseling, dagboeken of tijdschriften die over deze uitwijking handelen, dan kunt u altijd contact opnemen met het ADVN. Maar ook informatie over Vlaamse landverhuizers naar andere plaatsen blijft uiteraard welkom!

HET VERBRANDE ELECTORAAT

Vlaams-nationalistische partijpolitiek in 1949

Na de bevrijding in september 1944 werd het georganiseerd Vlaams-nationalisme volledig van de kaart geveegd. Toch zorgde de naoorlogse repressie voor een context waarbinnen verschillende pogingen tot hergroepering werden ondernomen. Op de eerste partijpolitieke initiatieven was het echter wachten tot de verkiezingen van 1949.

Bij de verkiezingen van 1946 had de Christelijke Volkspartij (CVP) het electoraat van het politiek Vlaams-nationalisme naar zich toe getrokken. Het was in haar streven naar de absolute meerderheid in het parlement dan ook essentieel dat het Vlaams-nationalisme zich niet opnieuw in een aparte politieke partij zou organiseren. Op haar hoede voor eventuele scheurlijsten zette de CVP in aanloop naar de nationale verkiezingen van 26 juni 1949 een verruimingsoperatie in waarbij voormalige VNV'ers, Rexisten en Dinaso's bij de christendemocratische partij terechtkwamen. Mensen als Hendrik Borginon, Bert D'Haese en Paul Persyn steunden openlijk de verruiming. Paul-Willem Segers, voorzitter van de Vlaamse vleugel van de CVP, onderhandelde daarnaast o.a. ook met gewezen secretarissen-generaal. Die inspanningen resulteerden in een parlementair mandaat voor Jozef Custers, Victor Leemans en Emiel De Winter.

Ondanks de verruimingsoperatie zagen in het voorjaar van 1949 twee partijen het levenslicht die eveneens het nationalistische kiespubliek voor zich wilden winnen. Enerzijds was er de Volksunie, niet te verwarren met de gelijknamige partij die vijf jaar later werd opgericht, en anderzijds de Vlaamse Concentratie. De Volksunie was een formatie van Verdinasostrekking onder leiding van Herman Todts en Juul De Clercq. Het stichtingscongres op 8 mei 1949 onttaarde echter in een gewelddadige confrontatie met een groep tegenbetogers en betekende meteen het einde van de partij. De Volksunie slaagde er niet meer in lijsten in te dienen voor de verkiezingen en steunde alsnog, zij het met voorbehoud, de verruimingskandidaten van

de CVP. De Vlaamse Concentratie ontstond uit een groep Antwerpse nationalistenvan diverse achtergrond. Op hun initiatief werden nationalistische prominenten uitgenodigd naar een vergadering in Brussel op 12 maart 1949. Het doel van de bijeenkomst was het aannemen van een gemeenschappelijke houding voor de nakende verkiezingen. Uit deze vergadering ontstond na enige tijd de Vlaamse Concentratie, die op 14 mei 1949 haar stichtingsvergadering hield. Het bestuur bestond met onder meer Alex Donckerwolcke, Willy Van Hille, Jan Lancsweert, Norbert De Witte en Frans Mattheessens uit een heteroog gezelschap van figuren die in aanraking waren gekomen met de repressie. Dat weerspiegelde zich ook in het

Propagandatocht van de Vlaamse Concentratie in Steenokkerzeel, s.d. [ADVN, VFA803]

verkiezingsprogramma. Behalve een stevig uitgewerkte eisenbundel rond de repressie, verschilde het programma amper met dit van de CVP en viel er nauwelijks een Vlaams-nationalistische eis te bespeuren.

De verkiezingen werden echter geen succes voor de Vlaamse Concentratie. De partij haalde, samen met de bevriende lijsten van Edmond Van Dieren in Brussel en Jules Cousens in Kortrijk, amper 103 789 stemmen en geen enkele verkozenen. Na de verkiezingen verschrompelde de partij tot een harde kern rond voorzitter Alex Donckerwolcke. Omdat zelfs deze kern zeer heterogeen was, liet een duidelijke ideologische lijn nog een tijd op zich wachten. Op 17 oktober 1951 werd uiteindelijk een officieel partijprogramma goedgekeurd dat zowel staatkundig als maatschappelijk refereerde aan het Verdinaso en het VNV. Het zette zich met een provinciaal federalisme in een Heel-Nederlandse context uitdrukkelijk af tegen het Vlaams-Waals federalisme dat gestaag veld won binnen de Vlaamse beweging.

Ondertussen poogde de Vlaamse Concentratie tevergeefs een politieke voet aan de grond te krijgen. Onderhandelingen met de CVP mislukten en de gemeenteraadsverkiezingen van 1952 leverden slechts twee verkozenen op. In de aanloop naar de parlementsverkiezingen van 1954 voerde de Vlaamse Concentratie onderhandelingen met het kartel Christelijke Vlaamse Volksunie (CVV) van Walter Couvreur en Frans Van der Elst. Binnen de Vlaamse Concentratie ontstond echter onenigheid toen Herman Wagemans werd aangeduid als lijsttrekker

voor Antwerpen. De gepasseerde Alex Donckerwolcke trok zich met zijn aanhangers terug uit de CVV en fuseerde wat nog restte van de Vlaamse Concentratie met de Vlaamse Volksbeweging.

Over de verruimingsoperatie van de CVP en de Volksunie van 1949 kunnen in het ADVN bronnen gevonden worden in onder meer de archieven van Frans Van der Elst (BE ADVN AC164), Gilbert Claus (BE ADVN AC382) en het tijdschrift van de Volksunie: *De Voorpost*. Documenten over de Vlaamse Concentratie zijn ruim aanwezig in de collectie van het ADVN. Het partijarchief van de Vlaamse Concentratie (BE ADVN AC3) werd gevormd door secretaris Carlo Reiniers en bevat briefwisseling, financiële stukken, notulen en dossiers over de partijorganisatie, afdelingen, verkiezingen en het tijdschrift *Vlaanderen*. Het archief van partijvoorzitter Alex Donckerwolcke (BE ADVN AC120) is hier een uitgebreide aanvulling op. Verder vinden we in de archieven van Peter Hol (BE ADVN AC180) en Benoit Ceuppens (BE ADVN AC822) dossiers terug over de Antwerpse afdeling van de partij. [rc]

Net als in haar programma greep de Vlaamse Concentratie in de verkiezingscampagne van 1949 terug naar symbolen van het interbellum. [ADV N, VAFA172]

Bronnen bij deze bijdrage: Ba. De Wever, De schaduw van de leider, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, jg. 31, 2001, pp.177-252; Ba. De Wever, *Herrijzenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek (1949-1965)*. Het arrondissement Antwerpen, K.U.Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1995; Ba. De Wever, *Vlaamse Concentratie*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tiel, 1998, pp. 3441-3442; Ba. De Wever, *Volksunie*, in: *NEVB [...]*, p. 3547; F. Van der Elst, *De bewogen jaren*, Tiel, 1985.

STUDENTENLEIDER EN DOKTER August Laporta (1864-1919)

Onlangs verwierf het ADVN een bescheiden deel uit het familiearchief van August Laporta (BE ADVN AC946). In Lier is dokter August Laporta geen onbekend figuur. De geboren leider en bevlogen spreker stond zijn hele leven aan de voorstevens van de katholieke Vlaamse beweging van het aartsbisdom Mechelen. Lier was Laporta's thuishaven. Hij werd er geboren in 1864 en stierf er 55 jaar later, vlak na de Grote Oorlog. Zijn huis was een open huis. Het diende als ontmoetingscentrum en vergaderplaats voor verscheidene Vlaams-katholieke verenigingen. Slechts eenmaal verliet hij voor lange tijd zijn vertrouwde omgeving. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vluchtte hij naar Eng-

land en verbleef er met zijn familie in Lincoln. Pas in 1919 keerde hij huiswaarts. Laporta's eerste engagement in de studentenbeweging was de medeoprichting van een collegebond, genaamd De Vlaamsche Jongens, aan het Klein Seminarie van Hoogstraten in 1878. Het bracht hem in contact met de Mechelse seminaristen Frans Drijvers en Gustaaf Janssens. Deze initiatiefnemers stichtten in 1881 het tijdschrift *De Student*. Laporta, die inmiddels geneeskunde studeerde in Leuven, nam in 1882 de leiding van het studentenblad over. Hij was actief in talrijke verenigingen, sloot zich aan bij het Geneeskundig Genootschap, werd bestuurslid van Met Tijd en Vlijt, was medestichter en

voorzitter van de Vlaamsche Strijdersbond en medewerker van *Ons Leven*. Ook na zijn studententijd bleef Laporta een belangrijke figuur in de studentenbeweging. In 1890 hielp hij mee het Katholiek Vlaamsch Studentenverbond op te richten en werd hij voorzitter voor de regio Antwerpen. Het verbond en ook hijzelf benadrukten zowel het katholieke karakter van de studentenbeweging als haar Vlaamsgezinde inslag. Laporta's standpunt dat de studentenbeweging zich moest inzetten voor de vernederlandsing van het onderwijs bracht hem enkele keren in conflict met kardinaal Petrus Goossens. Halfweg de jaren 1890 zwakte de actieve rol van Laporta in de studentenbeweging

enigszins af. Hij positioneerde zich meer op de achtergrond en werd eerder een raadsman voor studenten. Laporta's visie werd intussen lichtjes verdrongen door die van een nieuwe generatie studenten. Een visie die vooral beïnvloed werd door de ideeën van Frans Van Cauwelaert en het opvoedkundige en vormende aspect centraal stelde. Die koerswijziging werd niet door iedereen gesmaakt. Laporta zelf echter bleef het vertrouwen en respect van studenten genieten. Zo was hij in 1903 betrokken bij de oprichting van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond.

De Lierse flamingantische studentengilde Hooger op, één van de vele verenigingen waarin August Laporta een actieve rol vertolkte, ca. 1912. [ADVN, VFA10250]

Behalve zijn significante rol in de studentenbeweging, was hij ook geen onbelangrijke speler binnen de Vlaamse beweging. Laporta was een overtuigd Vlaming en was bevriend met vooraanstaande Vlamingen zoals Guido Gezelle, Floris Prims, pater Jules Callewaert, Joris Helleputte, Alfons Van de Perre en Frans Van Cauwelaert. Ook was hij betrokken bij talrijke initiatieven met Vlaamse inslag. Zo was hij oprichter van de Liersche Taalgilde en medeoprichter van de Katholieke Vlaamsche Landsbond en de Vlaamse katholieke kring Eigen Leven. Tevens was hij geëngageerd bij de uitbouw van de Lierse afdeling van het Davidsfonds. Zijn hele leven bleef Laporta vasthouden aan de strijd voor een taalwet. Aanhoudend en geestdriftig zette hij zijn standpunten in redes en artikels uiteen en droeg hij bij tot het debat omtrent en de bevordering van de politieke taalstrijd. Het archief van August Laporta bevat een omvangrijke collectie familiefoto's. Daarnaast zijn er over de jaren 1875 tot 1910 enkele brieven tussen August Laporta en gekende figuren als Guido Gezelle, Hugo Verriest, Lodewijk Scharpé, Emiel Vliebergh, Johan Winkler en Jan Pieter Bernaerts. Tot slot bevat het archief een paar persoonlijke brieven met zijn kinderen Jozef en Martha, die het archief van haar vader bewaarde. [sc]

Bronnen bij deze bijdrage: L. Gevers, *Laporta, August*, in: *NEVB*, Tielt, 1998, pp. 1797-1798; *Herdenking van het overlijden van dr. A. Laporta 1919-1969*, Lier, 1969; L. Diser, *Frans Drijvers (1858-1914). Sociaal bewogen Vlaams priester*, Leuven, 2008.

August Laporta tijdens de Vlaamse Kermis in Lier, 1887.
[ADV, VFA10251]

CH^s STALPAERT, phot. Antwerpschestraat, 31. Lier

ZWART FRONT

Rechts-radicalisme in Nederland tijdens het interbellum

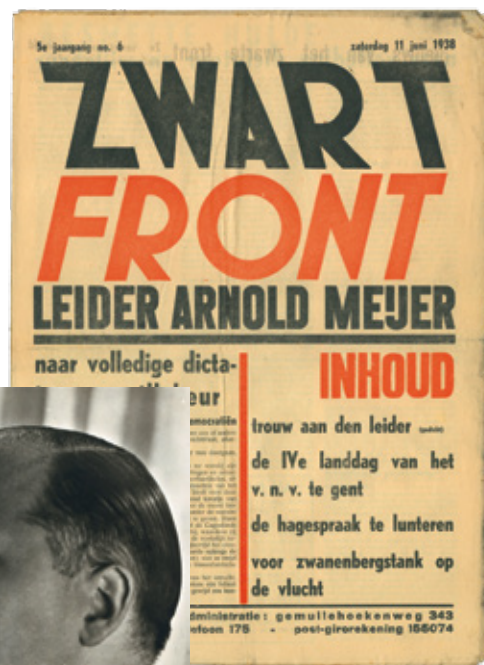
Het ADVN ontving een aantal exemplaren van het Nederlandse weekblad *Zwart Front*, een interessante bron voor het (vergelijkend) historisch onderzoek naar rechts-radicalistische groeperingen in Nederland en België. Het blad was de spreekbuis van de gelijknamige fascistische groepering onder leiding van Arnold Meijer (1905-1965). Meijer was een priester in opleiding toen hij het pad van de politiek koos en op 5 mei 1934 het rechts-radicalistische Zwart Front naar Italiaans voorbeeld oprichtte. De partij werd de grootste concurrent van de andere Nederlandse extreemrechtse partij: de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) van Anton Mussert (1894-1946). Het Zwart Front probeerde het NSB alsmat te overtroeven in radicalisme en koos voor open conflicten. Het trok voortdurend de aandacht door allerlei echte en vermeende schandalen kenbaar te maken. Verder kenmerkte de partij zich door een fel antikapitalisme, antisemitisme en droeg ze de Groot-Nederlandse gedachte hoog in het vaandel. Dit Groot-Nederlandse standpunt werd vooral vanaf 1936 sterk gepropageerd en impliceerde voor de partij de samenvoeging van Nederland, Vlaanderen en Frans-Vlaanderen in één fascistische staat, desnoods met geweld. Dat standpunt bracht Meijer geregeld naar Vlaanderen, waar hij aansluiting of sympathie bij andere rechtse groeperingen en individuen zocht. Zo kwam hij in 1936 naar de Vlaams Nationale Landdagen van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV), een partij die – althans in zijn ogen – te weinig uitgesproken antisemitisch was. Het VNV toonde van zijn kant weinig interesse in het Zwart Front: nauwere contacten zouden de goede relatie met het NSB immers kunnen

schaden. Meijer bezocht ook de IJzerbedevaart van 1937 en sprak er zich vrij uit over de verwezenlijking van zijn Groot-Nederland. Verder nam het Zwart Front in 1938 en 1939 deel aan het Vlaams Nationaal Zangfeest en in 1939 aan de Guldensporenviering. Toenadering tot het Verdinaso van Joris Van Severen was er ondanks de onderlinge overeenkomsten (zoals het antisemitisch en fascistisch gedachtegoed) niet. Beide partijen beschimpten elkaar integendeel geregeld in de eigen respectievelijke spreekbuizen. De Groot-Nederlandse oriëntering van Van Severen, waarvan België deel uitmaakte, kon Meijer niet begrijpen of waarderen. Ook het weekblad *Zwart Front* legde een bijzondere interesse aan de dag voor de (politieke) ontwikkelingen in Vlaanderen, meer bepaald met betrekking tot de Vlaamse beweging. De Nederlandse econoom Eugène van Wessem schreef verschillende malen over de Vlaamse beweging en onderhield contacten met Flor Grammens, Frans Daels, Wies Moens en Karel Waternaux.

De partij en het weekblad gingen uiteindelijk ten onder door een gebrek aan populariteit. Zo behaalde het Zwart Front bij de parlementsverkiezingen van 1937 slechts 8 000 stemmen, wat onvoldoende was voor een zetel. In april 1940 werd de partij door Meijer opgeheven en vervangen door het breder opgezette Nationaal Front. De nieuwe partij was

minder radicaal dan zijn voorganger maar beklemtoonde, nog sterker dan voorheen, de Groot-Nederlandse gedachte. Na de inval van de Duitsers ging de bezetter samenwerken met het NSB en werd het Nationaal Front zowaar buitenspel gezet. Na enkele maanden van getouwtrek, werd in december 1941 het Nationaal Front uiteindelijk door de bezetter verboden. [56]

Bronnen bij deze bijdrage: G.R. Zondergeld, *Zwart Front*, in: *NEVB*, Tiel, 1998, pp. 3792-3793.

Zwart Front, het weekblad van het Nederlandsch volksfascisme "Zwart Front", 11 juni 1938 [ADVN, VY900052]

Arnold Meijer, s.d. [ADVN, VPR159]

Zweifeln ist menschlich

Het tijdschrift *Kulturaustausch. Zeitschrift für internationale Perspektiven*, uitgegeven door het Duitse Institut für Auslandsbeziehungen¹, wijdde in de loop van 2011 een themanummer aan de aarzelende wijze waarop de (hoofdzakelijk Westerse) wereld gedurende het laatste paar eeuwen is omgegaan met zijn eigen idealen, mogelijkheden en verworvenheden: Verlichting, humanisme, universalisme, secularisme, vooruitgangsgedachte, techniek, kapitalisme... *“Zweifeln ist menschlich”*, luidde de synthese, aarzelen is menselijk. Het is het dus een verhaal van vallen en opstaan, van mislukken en opnieuw de rug rechten, van net-niet slagen in het realiseren van hooggestemde verwachtingen.

Aarzelen om de juiste keuze(s) te maken wijst vaak in de richting van een veelzijdige levensgeschiedenis. Soms leidt die veelzijdigheid uiterekend niet tot wat iemand echt ambieert, soms slaagt iemand slechts gedeeltelijk in zijn of haar betrachtingen. Een rolmodel voor een dergelijk parcours in Vlaanderen is ongetwijfeld de Kortrijkse industrieel Tony Herbert (1902-1959), die zijn talloze politieke en maatschappelijke engagementen uiteindelijk niet kon bekronen met een parlementair mandaat en ten slotte terugplooid op zijn taak als industrieel, de zorg voor zijn (groot) gezin en zijn passie voor kunst. Als student was Herbert Vlaams-nationalist en antibelgicist, later werd hij belgicist. Hij fungeerde als een van de oprichters van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV), richtte zich later tot het Verdinaso en werd ten slotte een spilfiguur bij de herinrichting van de katholieke partij na de Tweede Wereldoorlog. Maar deze actieve en creatieve flamingant was ook een uitge-

sproken organisator en pionier: het Vlaams Economisch Verbond, de Kamer van Handel en Nijverheid in Kortrijk, de Vlaamse Ingenieursvereniging, de Vlaamse Vereniging voor Reserveofficieren, de Vlaamse Centrale voor Sociale Actie, *De Nieuwe Standaard*. In de perceptie van zijn meanderend parcours overheerst meestal zijn (opvallende) overgang van anti-Belgisch Vlaams-nationalisme naar belgicistisch flamingantisme, naast zijn steun aan de Belgische koning, vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Maar volgens historicus Dirk Luyten zit in de evolutie van Herberts engagement een zekere logica: zijn antidemocratische strekking en zijn sociaaleconomisch corporatisme bleven ongewijzigd, terwijl zijn opvattingen m.b.t. de Vlaamse emancipatie moeten worden begrepen tegen de achtergrond van zijn succesrijk industrieel verleden, waarvoor het Belgisch staatsverband geen hinderpaal had gevormd.²

Tony Herbert krijgt binnenkort waar hij krachtens zijn bijzonder veelzijdig leven ten volle recht op heeft: ruime wetenschappelijke belangstelling, via een colloquium waarin de talrijke aspecten van die veelzijdige en daadkrachtige geest aan bod zullen komen.³ Als aanloop naar dit wetenschappelijke gebeuren publiceert Dirk Luyten in onderhavig Wt-nummer zijn bijdrage *Ondernemer tussen volk en staat. Tony Herbert: enkele historiografische ankerpunten vanuit biografisch perspectief*.

“Wat in Herberts biografisch en ideologisch parcours opvalt, is de sterke identificatie met de staat, men zou zelfs kunnen spreken over een ware cultus van de staat”, schrijft Dirk Luyten, *“Ook in zijn economische opvattingen was de*

Tony Herbert als student, s.d. [ADVN, VPRL12]

staat sterk aanwezig. (...) Zijn Vlaamsgezindheid evolueerde gaandeweg naar het streven om een meerderheid te verwerven in de Belgische staat om hem te kunnen domineren door sleutelposten te bezetten in de administratie en van daaruit de Vlaamse (economische) belangen te behartigen.” Abstractie makende van het uitsluitend economische aspect, zou men kunnen stellen dat Tony Herberts belangrijke rol in de (weder)oprichting van de katholieke partij via de Christelijke Volkspartij in 1945 die logica volgt. Heel wat door Herbert beïnvloede (betrekkelijk) jonge politici werden later overigens prominente

CVP-politici: Robert Vandekerckhove, Jos De Saeger, Théo Lefèvre en anderen.

In zijn derde en laatste bijdrage van *Verdraagzaamheid en pragmatische samenwerking in de Vlaamse beweging*. Hugo Verriest en August Vermeylen 1895-1914 schetst Romain Vanlandschoot hoe de vriendschappelijke en literair-collegiale relatie tussen August Vermeylen en Hugo Verriest tussen 1910 en 1914 naar een hoogtepunt evolueerde. De verstandhouding tussen de vrijzinnige hoogleraar en de katholieke priester werd bij het begin van die periode nochtans danig op de proef gesteld, nadat Verriest in 1910 de liberale en/of vrijzinnige letterkundigen duidelijk had geprovoceerd. Verriest benaderde de Vlaamse literatuur immers vanuit een vrij eenzijdig standpunt: o.m. de toen reeds vermaarde romancier Cyriel Buysse (1859-1932) ontbrak in zijn geschetst pantheon. Was die benadering op zich reeds controversieel, ook de symboliek van het ogenblik lag gevoelig: Verriests uiteenzetting had namelijk plaats in aanwezigheid van de Belgische koning en koningin en van de Nederlandstalige én de Franstalige schrijversbonden. De samenwerking was opgezet door de invloedrijke jurist en schrijver Edmond Picard (1836-1924)⁴ en draaide vooral om de figuur van de Fransschrijvende, met het koningspaar bevriende Emile Verhaeren (1855-1916). Overigens spraken noch de koning noch Picard noch Verhaeren bij die gelegenheid één woord Nederlands. Mede dankzij de steun die Verriest bleef genieten vanwege Vermeylen en vanwege de spilfiguren van het (inmiddels verdwenen) tijdschrift *Van Nu en Straks* – en natuurlijk ook vanwege de katholieke tijdschriften als *Dietsche Warande en Belfort* – culmineerde de Verriestcultus intussen naar een hoogtepunt. In 1913 werd de pastoor-redenaar-

letterkundige in zijn woonplaats Ingoogem omstandig gehuldigd door de letterkundige en politieke wereld. En enkele maanden later begaven Verriest en Vermeylen zich solidair op het politieke pad naar aanleiding van de wet-Poulet, die bij het begin van 1914 zou worden goedgekeurd en die de schoolplicht zou invoeren, naast het verlenen van overheidssubsidie aan 'aangenomen' lagere scholen. Die wet zou eveneens het taalgebruik van die scholen regelen. Met betrekking tot de stad Brussel vreesden de Vlaamsgezinden voor een nadelige regeling qua taalregime.⁵ Terwijl August Vermeylen zich na de commotie omtrent de schoolwet terugtrok uit het publieke leven en zich vooral bezighield met zijn literair-essayistisch oeuvre, bleef Verriest doorgaan met zijn redevoeringen in Vlaanderen en Nederland. Maar intussen was hij in feite bezig met zichzelf te overleven. Hij was, zoals Romain Vanlandschoot het stelt *"reeds de aula van de mythologische verheerlijking ingetreden"*. Maar tegelijk verzeilde hij stilaan in de vergeethoek. De Eerste Wereldoorlog deed de rest. Hij werd, zoals Vanlandschoot schrijft, *"ontredderd en ziekelijk achtergelaten"*. Hugo Verriest overleed in 1922. Minder dan tien jaar later werd August Vermeylen de

Koning Albert I en koningin Elisabeth (linksboven), Edmond Picard (rechtsboven), Emile Verhaeren (linksonder) en Cyriel Buysse (rechtsonder).

[ADVN, VD9, VC1943, VPR1359 en VPRY252]

eerste rector van de vernederlandste universiteit van Gent (1930). De pragmatische brug die beiden, via hun wederzijdse sociaal-culturele belangstelling, hadden geslagen tussen de vrijzinnige en katholieke Vlaamse beweging vormde een mijlpaal in het emancipatorische verhaal van de Vlaamse beweging.

In *Hector Plancquaert: daensistisch politicus voor, tijdens en na Daens, activist, geboren dissident* wijst Frans-Jos Verdoodt erop dat de honderd en vijftig jaar geleden geboren Plancquaert niet de bekendheid geniet die in verhouding staat tot het bijzondere parcours dat hij doorheen de Vlaamse beweging heeft doorlopen. Vooral binnen de *daensistische beweging*, die een specifiek onderdeel vormt van de Vlaamse emancipatiegeschiedenis tussen 1890 en 1940, verzeilde Plancquaert qua belangstelling grotendeels in de schaduw van het iconische broederpaar priester-politicus Adolf Daens (1839-1907) en drukker-uitgever en politicus Pieter Daens (1842-1918). Daarbij moet in de eerste plaats rekening worden gehouden met het feit dat de gebroeders Daens de naamgevers werden van een beweging waarin zijzelf en anderen, onder wie Hector Plancquaert, een hoofdrol vervulden. O.m. wegens zijn geruchtmakend disciplinair conflict met zijn kerkelijke overheid, werd Adolf Daens even populair als verguisd. Hij werd vooral groot door de kleinheid waarmee zijn tegenstanders hem hebben behandeld en zijn broer Pieter deelde in die aura. Die sfeer genereerde uiteraard een bijzonder electoraal effect. Plancquaert van zijn kant had over een tijdspanne van bijna een halve eeuw de gehele daensistische beweging medebeleefd, medegevormd en ten slotte overleefd, zonder een politiek mandaat te verwerven. Hij had nochtans vierentwintig maal gefungeerd als kandidaat, bijna steeds in verschillende kiesdistricten. Dit electorale falen vormde zijn achilleshiel, al dient daarbij vermeld dat de omstandigheden zich wel eens tegen hem keerden. Daarenboven blijkt uit niets dat de bemiddelde Plancquaert – die financieel niet afhankelijk was van een politiek mandaat – zo’n mandaat en zo’n ‘vast’ kiespubliek

met man en macht wenste uit te bouwen. De feiten wijzen eerder in de richting van een ambitie om de beweging verticaal én horizontaal uit te bouwen. Hij ijverde immers voor een stevige centrale partijopbouw en bracht daarnaast 131 partijkernen op de been, waarvan 76 in Oost-Vlaanderen, 54 in West-Vlaanderen en 1 in Antwerpen. Plancquaert toonde daarenboven weinig honkvastheid wat zijn verblijfplaatsen betrof. En dat hij na zijn activistisch avontuur gedurende meer dan tien jaar in het buitenland verbleef, bevorderde al evenmin zijn bekendheid in Vlaanderen. Na zijn terugkeer waren de politieke omgevingsfactoren overigens geheel gewijzigd: het Vlaams-nationalisme slorpte systematisch het daensistisch electoraat en de daensistische organisatie op en de katholieke tegenstander had een zekere metamorfose ondergaan, hoofdzakelijk onder de invloed van de christelijke arbeidersbeweging. De geboren dissident en antiklerikaal Plancquaert wilde aanvankelijk nog oproeien tegen die evolutie. Tijdens de periode 1888-1893 was hij erin geslaagd dé pionier te zijn van de opstandige beweging die zich in hoofdzaak richtte tegen de katholieke machthebbers. Maar thans lukte het hem niet meer om een substantiële dissidentie op het getouw te zetten, ditmaal in een poging om de daensisten weg te houden van de Vlaams-nationalisten van het VNV. Metterdaad en mettertijd beseftte Plancquaert dat zijn spoor vervaagde. Hij overleefde met de overtuiging aan zijn zijde dat hijzelf en zijn kompanen “een aanzienlijk deel van het slaafse Vlaamse volk mondig en stoutmoedig [hebben] gemaakt, een houding waartoe het door de almacht der katholieken ontoegankelijk was.” [FV]

Hector Plancquaert op oudere leeftijd, s.d. [ADV, VFA122]

- (1) *Kulturaustausch. Zeitschrift für internationale Perspektiven*, Berlin-Regensburg, 2011, Ausgabe IV.
- (2) D. Luyten, *Herbert, Tony*, in: *NEVB*, Tielt, 1998, pp. 1427-1429.
- (3) Kortrijk (KULAK), 22 november 2013.
- (4) In 2011 verscheen een biografie van Picard (B. Coppein, *Dromen van een nieuwe samenleving. Intellectuele biografie van Edmond Picard*, Brussel-Gent, 2011).
- (5) M.b.t. de onderwijswet van 1914, zie K. De Clerck, *Momenten uit de geschiedenis van het Belgisch onderwijs*, Antwerpen, 1974, pp. 93-97.

Rechtzetting

ADV-N-Medelingen, nr. 40, p. 15.

In de bijdrage *Vérité au deçà de Pyrénées, erreur au delà* werd in het bijschrift bij de foto Lodewijk De Belie verkeerdelijk als Louis De Belie vermeld.

Dialoog in het ADVN

Op 6 december organiseert het ADVN de laatste voordracht in 2013 uit de reeks Dialoog in het ADVN. Deze keer verwelkomen we Pieter Jan Verstraete, biograaf en auteur van talrijke werken over de Vlaamse beweging.

Leo Vindevogel: een niet eindigende geschiedenis

In september 1907 kreeg de pas afgestudeerde Leo Vindevogel (1888-1945) een benoeming als hulponderwijzer in de taalgrensstad Ronse. Hij zou de stad niet

meer verlaten. Al na korte tijd werd hij secretaris van de jonge Christen Volksbond. Vindevogel combineerde zijn radicaal flamingantisme met een progressief sociaal christelijk programma. Hierdoor kwam hij in aanvaring met de machtige en invloedrijke Franstalige katholieke burgerij van Ronse. Hij werd door hen met alle mogelijke middelen bestreden. De ambitieuze en koppige Vindevogel konden ze evenwel niet breken. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog meldde Leo Vindevogel zich als vrijwilliger. In de loopgraven van de IJzer radicaliseerde zijn Vlaamsgezindheid, en was hij lange tijd ervan overtuigd dat de Duitsers de oorlog zouden winnen. Door de bestuursleden van de Frontbeweging werd hij als te radicaal bevonden en niet in hun rangen opgenomen. Na de oorlog wierp hij zich met overtuiging in de politiek en was actief als gemeenteraadslid (vanaf 1921), schepen van Onderwijs (1921-1926) en volksvertegenwoordiger (1925-1945). In de jaren 1930 was Vindevogel zonder meer de meest bekende politicus van de Vlaamse Ardennen. Na de voor de katholieke partij rampzalige parlamentsverkiezingen van mei 1936, droomde hij van een brede concentratie van rechtse politici. Een droom die niet verwezenlijkt werd, ook niet op lokaal vlak. Tijdens de tweede Duitse bezetting was Leo Vindevogel oorlogsburgemeester (1941-1944) van zijn stad. Ondanks het feit van twee tegenstrijdige vonnissen, werd hij na een showproces op 25 september 1945 geëxecuteerd. Hij was de enige Belgische volksvertegenwoordiger die dat lot onderging.

Leo Vindevogel, 1939. [ADV, VFA5140]

Over Leo Vindevogel verscheen tot op heden al heel wat literatuur. Maar het grootste deel van deze publicaties handelen over het proces en de terechtstelling. De meeste aspecten uit het rijk gevulde leven van de Ronsese politicus bleven tot nu toe evenwel onbehandeld. De auteur ging op zoek naar authentieke bronnen, die her en der verspreid zitten, en interviewde de laatste getuigen. Heel wat nieuwe gegevens kwamen hierbij boven water. Zo komt onder meer Vindevogels conflict met het ACW uitgebreid aan bod. Ook zijn politieke vriendschap met de in eigen rangen omstreden Gustaaf Sap wordt onder de loep gehouden. De grootste ontdekking tijdens dit zeven jaar durende onderzoek was het zogenaamd verloren oorlogsarchief van de stad Ronse, dat voor de eerste keer kon worden geraadpleegd. Het archief bleek een onmisbare bron in de zoektocht naar de figuur van Leo Vindevogel. [PJV]

Dialoog in het ADVN:

Vrijdag 6 december, 14u30

Pieter Jan Verstraete, *Leo Vindevogel: een niet eindigende geschiedenis*

De voordracht van Ine Van linthout wordt verschoven naar het voorjaar van 2014.

Locatie: ADVN-Leeszaal, deelname is gratis.
Meer informatie en inschrijven:
publiekswerking@advn.be of 03-225 18 37.

Biografie Leo Vindevogel

LEO VINDEVOGEL
BIOGRAFIE

PIETER JAN VERSTRAETE

Na de standaardbiografieën over Odiel Spruytte, Reimond Tollenaere en Hendrik Jozef Elias, publiceert Pieter Jan Verstraete het levensverhaal van Leo Vindevogel (1888-1945). Het lijvige boek is het resultaat van

een uitvoerig onderzoek naar de figuur van Vindevogel en zijn tijd. Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel of langs pieterjan.verstraete@skynet.be en kost 48 euro

Colloquium Tony Herbert

aspecten uit het veelzijdige leven van Tony Herbert aan bod; bedrijfsleider, politicus en kunstliefhebber.

Op vrijdag 22 november 2013 vindt in Kortrijk een colloquium plaats rond de opmerkelijke figuur van Tony Herbert. In een zestal referaten komen de verscheidene

Het colloquium is een co-organisatie van het ADVN, Stad Kortrijk, KuLeuven-KULAK, Stad Lokeren, KADOC-KULeuven en Universiteit Gent. Het volledige programma is raadpleegbaar langs www.advn.be.

Praktisch

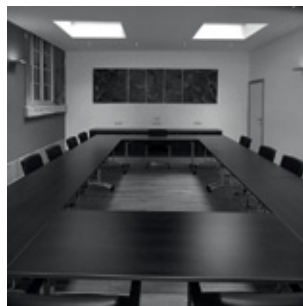
Locatie: KULAK, Etienne Sabbelaan, 8500 Kortrijk

Inschrijven tot 18 november langs ann.augustyn@kortrijk.be
Inschrijvingsgeld 10€ (studenten gratis).

Abonnementen Wt

De nieuwe *Wt*-abonnementsprijs (inclusief verplichte btw) bedraagt vanaf 1 januari 2014:

- gewoon abonnement: 25 euro
- steunabonnement en abonnement buitenland: 30 euro
- afzonderlijk nummer: 10 euro

ADV N

ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26 2018 Antwerpen

[T] +32 [0]3-225 18 37

[F] +32[0]3-226 64 05

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be